

BARITON V LJUDSKEM PETJU NA SLOVENSKEM

DR. URŠA ŠIVIC

Glede načina vodenja posameznih glasov in glede njihovega položaja v sozvočju se tipi večglasja, ki jih poznamo na slovenskem etničnem območju, precej razlikujejo med seboj. Pomemben sestavni del večglasja, s katerim se ukvarja ta članek, je bariton oziroma t. i. prvi bas,¹ o katerem lahko govorimo v primerih, ko pod osnovno melodijo potekata dva basovska glasova. Gre za glas, ki v tem primeru stoji neposredno nad basom kot najnižjim glasom. Bariton je pogosto samostojen melodični glas, ki poje osnovno melodijo in z njo tudi začenja, vendar nas na tem mestu zanima tisti tip baritonske linije, ki ima v sozvočju predvsem harmonsko vlogo in je lahko samostojen glas ali pa se le na posameznih mestih loči od basa.²

Ob raziskovanju baritona se zastavlja vprašanje, ali gre za (starejše) ljudsko petje ali za vplive umetnostne, zborovske glasbe. Za trditev Zmage Kumer, da »ljudsko štiriglasno petje ni posnetek umetnega zborovskega štiriglasja [...], marveč je starejšek« (Kumer 1975: 102), je težko podati enopomensko pojasnitev, seveda pa moramo upoštevati tudi, o katerem načinu štiriglasja (večglasja) govorimo oziroma kateri glasovi ga sestavljajo.³

Glede na to, da ima zborovsko petje na Slovenskem dolgo, več kot stopetdesetletno tradicijo, bi bilo pri raziskovanju današnjega načina ljudskega petja, vplivih, njegovi strukturi in estetskih merilih nemogoče, da bi ga razumeli zunaj njegovega konteksta. Na to, da je obravnavani tip baritona novejši glasbeni pojav v ljudskem petju, nas napeljuje že poimenovanje glasu, in sicer največkrat z imenom *prvi bas* in *bariton*, ki sta prevzeta iz izrazja umetnostne glasbe.⁴ Prepričanje v samoniklost slovenskega ljudskega petja in njegovo avtonomno oblikovanje izgubi svojo trdnost, ko se, npr. pri raziskovanju baritonskega glasu, vpliv zborovskega petja izkaže kot zelo jasen, predvsem če

upoštevamo širši glasbeni kontekst, iz katerega izhajajo pevci, ter primerjamo med seboj strukturo ter vlogo ljudskega in zborovskega baritona.

Čeprav v današnjem slovenskem etničnem prostoru ne najdemo območja, kjer zborovsko petje kot dominantna in množična glasbena dejavnost in zvrst ne bi imelo svojega vpliva, pa lahko ob pregledu starejših terenskih posnetkov sklepamo,⁵ da so primeri ljudskega petja z baritonom za preteklo obdobje izraziteje vezani na območja, kjer je zborovska glasba že zgodaj, v drugi polovici 19. stoletja, dobila svoje dominantno mesto, ga zaradi zgodovinske situacije ohranila in tako v določenih okoljih izrazito vplivala na ljudsko petje. Zelo jasno to kažejo posnetki večglasja (štiri-, pet- ali šestglasja) s slovenske Koroške (Dolga Brda pri Prevaljah, Šentanel) in avstrijske Koroške (Sela, Bistrica na Zilji), Gorenjske (Podkoren), Dolenjske (Zagorica), Tolminske (Zatolmin).⁶ Zdi se, da so se raziskovalci slovenskega ljudskega petja (Zmage Kumer, Valens Vodušek, Julijan Strajnar, Robert Vrčon ...) med pevske glasove najmanj ukvarjali prav z baritonom. Morda zato, ker so skupine, ki pojejo z omenjenim glasom, pogostejše v novjšem času, torej jih njihove raziskave še niso zajele, in ker pojav sam posledično odpira genetična vprašanja in nujnosti upoštevanja sočasnih glasbenih vplivov. Robert Vrčon omenja v zvezi z baritonom njegova ljudsko-teoretska poimenovanja (*drugi bas*, *vmes*) in njegovo zvezo z zborovskim petjem, in sicer v zgodovinskem pregledu navede, da naj bi imel bariton v ljudskem petju podobno vlogo kot v štiriglasnem zborovskem petju (Vrčon 1991: 113).⁷

Načini oblikovanja baritona

V najosnovnejši obliki bariton poteka enoglasno z basom, le da se na kadencah⁸ – najpogostejše samo na zadnji – na (zadnjem) toničnem akordu loči od njega. Bariton se tako oglasi na kvinti tonike in s tem nastane v siceršnjem triglasju štiriglasen akord.

Črna na Koroškem, Koroška

¹ Gre za bariton kot način vodenja glasu in ne za glas v srednji moški legi.

² Petje z baritonom je značilnost fantovskega oziroma moškega ljudskega petja, čeprav ga slišimo tudi v (novejših) mešanih skupinah, kjer ga izvajajo moški, in celo v ženskih.

³ Štiriglasje lahko tvori tudi glas, imenovan *drajar*, *tretka*, *iber*, *cvik* ..., ki je v najvišji pevski legi dodan osnovnemu triglasju, torej nad basom, glasom *naprej* in glasom *čez*. Največ primerov štiri- (pet-, šest-) glasja kaže na tip baritonskega glasu, ki je nosilec osnovne melodije in poje naprej, nad njim pa se vrstijo glasovi *čez*, *tretka*, *črtka*. Vendar glede na vlogo v večglasju to ni glas, ki nas v tem prispevku zanima.

⁴ Prav tako so za druge glasove poimenovanja prvi glas, sopran, drugi glas, alt

... novejša in imajo nedvoumen izvor v zborovski kulturi.

⁵ Tu mislim na posnetke, ki so nastajali v okviru terenskih snemanj Glasbenonarodopisnega inštituta po letu 1955.

⁶ Čeprav imamo največkrat primer le ene pevske skupine iz posameznega kraja, pa ti vseeno kažejo na lokalno ali regionalno bolj ali manj splošnejšo pevsko prakso.

⁷ Valens Vodušek je pisal o načinu večglasja, ki se je ohranilo (raziskave veljajo za čas konec šestdesetih let 20. stoletja) na Koroškem, deloma na Gorenjskem in Štajerskem, in domneva, da so »sledovi nekega precej starejšega načina večglasja« (Vodušek 2003: 84; 1967), vendar bi lahko rekli, da gre pri tem za opazovanje drugega načina štiriglasja.

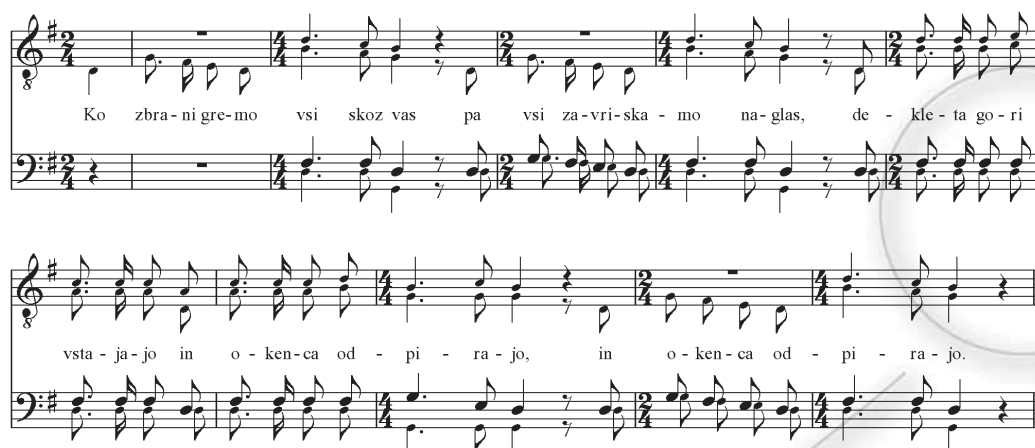
Če upoštevamo funkcijo tonov v tonski lestvici, je bariton podoben glasu, ki leži kot tretji nad osnovnim glasom (*tretka, iber, cvik*...). Hkrati je bariton deloma podoben tudi basovskemu glasu, saj sta na toniki njegova temeljna tona osnovni ton (oktavo višje) in kvinta, na dominantni pa terca. V poteku melodije baritonska linija najpogosteje izhaja iz osnovnega tona tonike, se na dominantni zadržuje na terci, se med potekom melodije razvezuje v osnovni ton tonike, na kadenci pa se razvezuje navzdol v kvinto tonike. S svojim tonskim gibanjem bariton dopolnjuje siceršnje triglasne akorde v harmonsko polnejše, štiriglasne, načela njegovega gibanja pa so podobna tistim, ki veljajo v (šolskem) klasičnem harmonskem stavku. Med sodobnejšimi primeri ljudskega petja najdemo številne primere takšnega tipa baritona, seveda pa niso redkost niti med starejšimi posnetki, med katerimi je tudi naslednji iz leta 1964:⁹

domnevno – tako na podlagi analize strukture kot tudi terenskih podatkov: izvajalec baritona je pogosto v eni osebi pevec v manjši vokalni zasedbi/pevskem zboru in hkrati v skupini pevcev ljudskih pesmi.

Naslednja 'razvojna' stopnja oblikovanja večglasja z vključevanjem baritona je tista, ko bariton prevzame vlogo basa kot najnižjega glasu in tudi po funkciji tonske strukture izvaja bariton. S tem sta v večglasju drastično spremenjena harmonski princip in vloga basovskega glasu oz. basiranja. Če se pri pojavu baritona kot glasu, ki stoji nad basom, še upravičeno sprašujemo o njegovem mestu v razvojnem procesu večglasnega ljudskega petja na Slovenskem in vodenja posameznih glasov, pa nam tudi omenjeni primer kaže na novejši pojav v ljudskem petju oziroma nedvoumno zvezo z literaturo, pisano za triglasno zasedbo. Ker so takšne partiture največkrat napisane za triglasne ženske sestave, so posledično pogoste tudi v ljudskem petju žensk, saj so izvajalci ene in druge glasbe navadno isti. Način, ko bariton prevzame vlogo basa in nadomešča basiranje v smislu gibanja

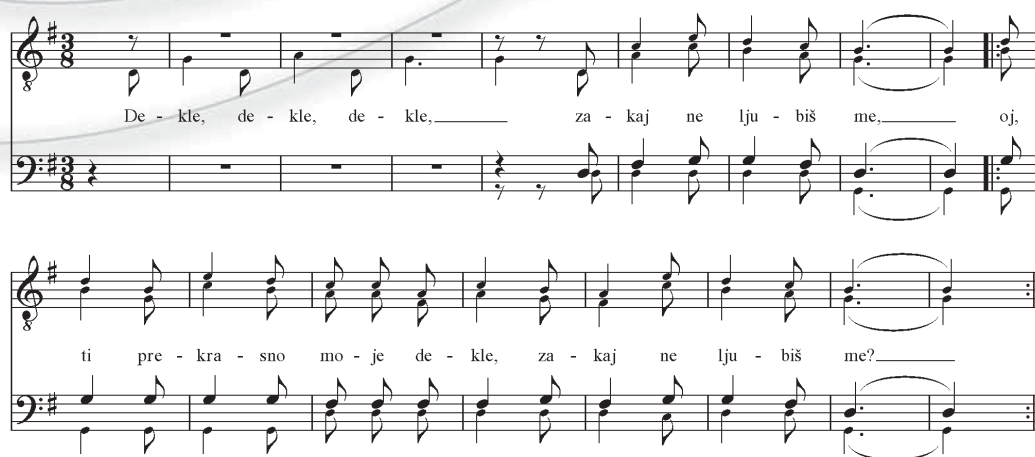
Zagorica, Dolenjska

Danes so skupine pevcev ljudskih pesmi, ki pojejo štiriglasno z baritonom, pogostejše, nikakor pa ne prevladujejo. Če bi pri starejših skupinah z vidika baritona še z zadržkom iskali zvezo med zborovskim in ljudskim petjem, pa nekateri primeri sodobnih skupin pevcev ljudskih pesmi zelo jasno potrjujejo to

po osnovnih tonih tonike, subdominante in dominante, pogosto izhaja iz zavestnega poustvarjanja zborovskega triglasja. Še večkrat – kar je, če želimo ljudsko petje poustvarjati čim skladneje s preteklimi glasbenimi praksami, bolj zaskrbljujoče – pa je petje z baritonom kot najnižjim glasom posledica spremenjene

Kebelj, Štajerska

⁹ Gre za posnetek Zagoriških fantov iz Zagorice v Dobropolju, za katere so potrjene vezi z zborovskim petjem in s tem tudi medsebojno vplivanje med zvrstema.

harmonske estetike in slušne nezmožnosti pevcev in njihovih vodij, da bi razlikovali med basom in baritonom ter njunima vlogama v harmonski strukturi.

področju baritona ljudsko in zborovsko petje stikata, kar je še bolj zgovorno ob dejstvih, da so njuni izvajalci največkrat eni in isti pevci in da se bariton v ljudskem petju navadno pojavi

Brinjeva gora, Štajerska

No - coj pa, oh, no - coj, ko me - sec sve - til
bo, bo k me - ni lju - bi moj pri - šel je - mat slo - vo.

Z zgoraj omenjenimi dejstvi, ki temeljijo na analizi glasbenega gradiva, je mogoče dovolj zgovorno zavzeti stališče do pojava baritona v ljudskem petju. Primeri jasno kažejo, da se (tudi) na

takrat, ko pevci izhajajo iz petja v malih vokalnih skupinah oz. zborih. Ne nazadnje se zemljevid regij, kjer je zborovska glasba že zgodaj in močno posegla v lokalno kulturo, pokriva s tistim, kjer se v ljudskem petju pogostejše pojavlja obravnavani tip baritona. Zavedamo se, da se v novejših skupinah pevcev ljudskih pesmi združujejo pevci, ki imajo (skoraj praviloma) izkušnje z zborovskim petjem, zato jim je petje z baritonom slušno domače in ga prenašajo v ljudsko petje. Kljub temu da tipa baritona, ki ga obravnava ta članek, ne moremo zaobiti kot pojava v ljudskem petju, pa bi pri učenju in ohranjanju ter poustvarjanju starejšega načina ljudskega petja ostali bolj zvesti izročilu, če tega glasu vanj ne bi vključevali – vsaj v primeru izvajanja ljudskega petja, značilnega za osrednjeslovenski prostor.

Viri:

Kumer, Zmaga

1975: Ljudska pesem – spremljevalka vsakdanjih in prazničnih dni. *Pesem slovenske dežele*. Maribor, Založba Obzorja.

Vrčon, Robert

1991: Izrazi ljudske glasbene teorije na Slovenskem. *Traditiones* 20, str. 107–114.

Predstavitve pesmi *Ali z onkraj Dravce* treh pevcev Folklorne skupine Strmol iz Cerklj pod Krvavcem na srečanju odraslih folklornih skupin Gorenjske.

(Foto: Janez Eržen, Bohinjska Bistrica, 15. 5. 2011.)

Predstavitve nekdanjega ljudskega petja v izvedbi starejše folklorne skupine Folklornega društva Lancova vas na regijskem srečanju odraslih folklornih skupin.

(Foto: Janez Eržen, Cirkovce, 5. 6. 2011.)

Tri članice Folklorne skupine Kulturnega društva Jakob Sket iz Mestinj na regijskem srečanju odraslih folklornih skupin.

(Foto: Janez Eržen, Blagovna, 13. 5. 2011.)